

АНТЪНИ ЕВЪРИТ
и РОДИ АШУЪРТ

НЕРОН

*Матрицид, музика и
убийства в имперски Рим*

ПРОЗОРЕЦ
София, 2024

СЪДЪРЖАНИЕ

КАРТИ 4

ЮЛИЕВО-КЛАВДИЕВО РОДОСЛОВНО ДЪРВО 8

ПРЕДГОВОР 13

1. НОВИЯТ РЕД 17
2. СЕМЕЙСТВО ВЪВ ВОЙНА 33
3. НЕПРАВДОПОДОБНИЯТ ИМПЕРАТОР 57
4. МЛАД, МНОГООБЕЩАВАЩ БЛАГОРОДНИК 85
5. ЯСТИЕ С ГЪБИ 116
6. НАЙ-ДОБРАТА МАЙКА 137
7. „МОЯ ГЛУПАВА ЛЮБОВ“ 178
8. НАЙ-ПОСЛЕ СВОБОДЕН! 203
9. ПОВРАТНАТА ТОЧКА 222
10. КРАЛИЦАТА Е МЪРТВА 250
11. ПОЖАР! ПОЖАР! 320
12. ВСИЧКИ ЗАГОВОРНИЦИ 349
13. АРМЕНСКИЯТ ВЪПРОС 395
14. „СЪНУВАХ, ЧЕ ГЪРЦИЯ
ОЩЕ МОЖЕ ДА Е СВОБОДНА“ 419
15. КРАХ 438
16. НЕИЗЯСНЕНИ ВЪПРОСИ 461

БЛАГОДАРНОСТИ 471

ХРОНОЛОГИЯ НА СЪБИТИЯТА 472

Предговор

*Хората обичат Нерон. Той вдъхва у тях и обич,
и уважение... Човек може да схване причината
за това популярно чувство: Нерон потиска великите
и никога не обременява обикновените.*

НАПОЛЕОН БОНАПАРТ

*Щом в Рим – ликуващ и освободен,
умрял Нерон по силата на тайна,
но праведна присъда умъртвен,
с цветя от нечия ръка незначайна
бил гробът му грижовно украсен –
от слабост на душа ли всеотдайна,
задето той човечност проявил,
когато властелин всесилен бил?*

ЛОРД БАЙРОН¹

Всеки е чувал за римския император Нерон. Той е образът на лошия владетел, жесток, суетен и некомпетентен. Той е бил сексуално ненаситен и е погизвал най-свещените табута. Извършва кръвосмешение с майка си и я убива.

Подпазва Рим, своята столица. После от удобна пози-

¹ Байрон, Дж. Г. „Дон Жуан“. Превод от английски Любен Любенов. – Бел. прев.

ция за наблюдение, докато градът гори, свири на цигулка и пее ария за разграбването на Троя. Разчиства овъглените останки на градския център и на тяхно място построява огромен дворец, Златния дом. Обвинява за пожара новата религиозна секта, християните, някои от които превръща в човешки факли, за да освети вечер на надбягванията с колесници.

Вярва, че е велик музикант и певец, но всъщност няма талант, нещо като Флорънс Фостър Дженкинс¹ на своето време.

Това са част от историите за Нерон, които са стигнали до нас. Дълго време след лишаването от власт и самоубийството му анонимни ръце полагат цветя на неговия гроб. В източната половина на Римската империя се появяват редица мъже, които твърдят, че са Нерон, и причиняват неприятности на управниците. Битува широко разпространеното убеждение, че мъртвият император ще се завърне при народа си и ще донесе мир и хармония. *Rex quondam, rexque futurus*, някогашният и бъдещият монарх.

Чудовището било обичано.

* * *

Тази биография ще изследва противоречието. Нерон върши някои ужасни дела, но под негово владение империята е добре управлявана. Той оглавява дипломатически триумф, когато прекратява спорадична студена война и установява дългогодишна антанта с конкурентната суперсила на Рим – Партското царство, което се простира отвъд река Ефрат. Справя се добре с изненадващо въстание в новата провинция Британия. Въпреки че не е човек на административните дела, той

¹ Американска певица, която става известна със слабите си певчески способности и лошите сценични изяви. – Бел. ред.

удържа имперското шоу в коловозите. Затова трябва да му се отдаде дължимото, но оплисканият с кръв крах на неговите взаимоотношения с управляващата прослойка го превръща в незаличимо нарицателно за деспотизъм.

В интерес на истината той е бил доста добър певец и музикант. Тайната на Нероновата личност се крие в неговата отдаденост на изкуството. Не е бил дилетант и приема музиката и драмата крайно сериозно. Публиката го обичала. Бил е прототипът на поп звезда.

Като император поставя културата в сърцевината на своята политика. Фестивалите на изкуствата, изключително популярният спорт надбягване с колесници и до по-малка степен – гладиаторските борби и състезанията между атлети са били част от стратегията на спектакъла. Те позволяват на императора да прокарва политически послания до своите поданици и да отбелязва важни събития с празненства. Те са свидетелство за обичта му към обикновения гражданин. Оказва се, че Нерон е способствал за обединение на гръцката и римската култура.

Историята на Нерон не може да се разкаже, без да пробудим света, от който той се появява. Без да разбираме неговото време, не можем да разберем живота му. Затова се докосвам до имперската система, която прапрадядо му Октавиан Август създава, до личността на неговия предшественик в пурпур, прачичо му Клавдий, и най-вече до кариерата на неговата свръхкомпетентна майка, Агрипина, която се опитва да го оформи, както скулптор дяла каменен блок. Тя заслужава своя книга, посветена на личността ѝ, и аз посвещавам на нея моите уводни глави.

Нерон става император по нейна повеля. Факт е, че той всъщност не е искал този пост. Ако е имал избор, по-скоро би станал поет и професионален музикант. Но благодарение на нея е обречен да властва.

Животът му е пропилян. Помним го като провален деспот и като специалист в забавленията. Ако живееше в наши дни, може би щеше да свързва двата края като посредствен рок музикант и да е щастлив.

Древните източници придават голямо значение на екзотичния сексуален живот на императорите, а съвременните учени имат склонност да подценяват разказите им като неправдоподобни или поне преувеличени. Всъщност вероятно голяма част е истина. С няколко ужасяващи изключения (кастрацията на любимото Нероново момче Спор е именно такъв случай) лудориите на древните римляни не се различават чак толкова от разновидностите в сексуалните предпочитания и практики днес. Това, което викторианците считат за прекомерен продукт на развратния ум, а Едуард Гибън (може би с известна неохота) „оставя в благопристойната мъглявост на научния език“, сега е предмет на доклад за цялостната обстановка.

В тази книга всички развратни пасажи са оставени *в текста*.

Уивънхоу, Англия

НОВИЯТ РЕД

Младежът бил седемнадесетгодишен. Лицето му имало временната добра външност на тийнейджър, но наблюдателното око можело да забележи непривлекателните характерни черти на бъдещия мъж. Той бил среден на ръст, със светлоруса коса и сини очи. Доста късоглед. Вратът му бил твърде дебел, тялото – на петна и очевидно с неприятен мирис. Краката му били хилави и коремът изпъквал.

Това бил Нерон, или да го наречем с неговото пълно име и титли – Нерон Клавдий Цезар Август Германик. Било есента на 54 г. сл. Хр. и той тъкмо бил станал император на Рим. Заобиколен от високопоставени политици, всичките облечени в тъмните тоги на траура, той предвождал погребалните церемонии на своя предшественик и баща осиновител Тиберий Клавдий Цезар Август Германик, който познаваме по-накратко като Клавдий.

Церемонията се извършвала на Кампус Марциус, Марсово поле, петстотинакрово пасище, което се простирало северно от градските стени на Рим. Било бял дроб за първия мегаполис в света, по изчисления – дом на един милион обитатели. Марсово поле било парк, осяян с храмове и други обществени сгради, и хора от всички прослойки се спасявали тук от шума, тълпите и миризмите на града и се отдавали на приятна почивка. Богатите препускали наоколо с колесници или обучавали конете си, а онези с по-малко средства се забавлявали, като играели на топка, търкаляли обръчи или спортували борба. Когато било необходимо, имало предостатъчно свободно място за военни маневри, както подсказва името на полето, кръстено в чест на Марс, бога на войната.

Част от терена бил блатист и там ставали чести наводнения. Централното блато било организирано в малко езеро. На запад река Тибър влачела водите си на път към морето, а на изток и югоизток пейзажа ограждали хълмове. Наблюдател от онези времена отбелязва, че тези далечни очертания „създават за окото впечатлението за нарисуван фон“. Действително цялостното впечатление било за много голям сценичен декор, с красива панорама от гледна точка на римската цитадела – Капитолия.

* * *

Днес настроението било меланхолично и отдадено на държавни почести. Дълга процесия се виела през града под такта на музиката от погребалния марш. Покойният император бил изложен за поклонение пет дни и сега го пренасяли върху украсен с гирлянди от цветя погребален одър, изработен от слонова кост и декориран със златни сглобки и пурпурна тъкан. Тялото лежало в затворен ковчег и над него се виждала восъчна статуя на Клавдий в естествени размери. Сенаторите носели друга негова статуя, от злато, а трета го представяла в колесница.

Зад погребалния одър, водени от Нерон, вървели неговите сродници, чиито глави били покрити с воал. Жените от фамилията изразявали, или се престрували, своята непреодолима скръб, като опявали с цяло гърло, разкъсвали дрехите и драскали бузите си. В шокиращо противоречие, група специално наети комедианти се правели на смешници наоколо и както повелявала дълговечната традиция от трагедията да се извлича фарс, един от тях играел безмилостна карикатура на покойния император.

Следващи в кортежа вървели, може да се каже, възкресените мъртви. Назад в поколенията водещите ари-

стократични кланове поръчвали на своите най-изтъкнати членове реалистични посмъртни маски, изработени от восък. Те се носели на погребения от хора, които напомняли оригиналите по форма и размери на тялото. Возели се в колесници и ги предшествали функционери, носещи инсигниите на обществените длъжности, които били заемали през живота си.

Дългата процесия от скърбящи спряла пред Форум, главния площад на града, и Нерон, като негов наследник и най-близък родственик, произнесъл хвалебствие. „Предшествениците“ на Клавдий седели в редица на столове от слонова кост и слушали как императорът младеж изнася блестяща реч във възхвала на постиженията на своя осиновител. Впечатлен древногръцки историк пита кой няма да се вдъхнови при гледката на тези личности от миналото *всичките заедно, сякаш живи и дишащи?*

След като приключила хвалебствената реч, церемониалното шествие напуснало града и навлязло в зелената равнина. Спряло до крематориум на открито, или *уструнум*, предназначен за императорското семейство. Между кръгла желязна ограда и бяла, мраморна вътрешна стена черни тополи засенчвали заграждението, където чакала кладата на Клавдий – дървени трупи, подредени във формата на олтар и покрити с тъмни листа. Трупът и ложето били поставени най-отгоре върху кладата и Нерон добавил факла към цялата майсторска подредба. В пламъците изсипали благовония, чаши с масло, дребни украшения, износени дрехи, чинии с храна, която покойникът особено много бил харесвал, и други предмети със сантиментална стойност.

След като кладата догоряла, полели нажежените въглени с вино. Събрали костите, поставили ги в урна и ги отнесли до погребалното място. Това бил огромният Мавзолей на Октавиан Август, основателя на управляващата династия.

Издигнат около седемдесет и пет години по-рано близо до река Тибър, той се намирал на близко разстояние пеша от устринума. Една от най-големите гробници в древния свят, този монумент се възправял на около 45 метра височина и 90 метра в диаметър. Над висок барабан, построен солидно от концентрични бетонни кръгове, облицовани с мрамор, се издигала кирпичена могила, покрита с ниско стелеща се вечнозелена хвойна. На връхната точка се издигала статуя на Октавиан Август, гледаща към града, на който някога бил абсолютен господар.

Тунел водел от входа към вътрешен коридор, обикалящ зала с ниши в стената, в които се помещавали изгорените останки на имперските мъртъвци в златни урни. В центъра на Мавзолея една последна камера била отделена настрана за самия Октавиан Август. Били изминали години и потомците му станали многобройни. Имало съвсем малко останали места, но за новия обитател се намерило. Нерон гледал, докато най-знатните люде, боси и с разкопчани колани на туниките като символ на скръбта, полагат това, което е останало от Клавдий, в неговата ниша.

Окончателно и безвъзвратно започнало господството на Нерон.

* * *

Щяло да бъде простено на владетеля тийнейджър, ако се чувствал нервен и зле подготвен за задачата, която му предстояла. Той нямал опит в политиката и управлението. Обаче при Мавзолея имал на разположение безценно пособие за обучение. Точно пред входа видял две колони с бронзови плаки, на които Октавиан Август бил наредил да запишат неговите мемоари, гордо на показ пред обществото. Имало разположени копия надлъж и шир по Римската империя, която се простирала